

می شود؛ در این موقع چندان معنی نداشته باشد بجهت اینکه عایدات ظاهراً پیش بینی می شود و الا عایدات سالانه بهارستان هشتصد تومان با عایدات مطبوعه شش هزار تومان این چیزی نیست که گفته شود بجای عبارت تصویب می شود بهتر اینست بنویسند پیش بینی میشود

از باب کیخسرو و البته آقای آقا سیدفاضل تصدیق خواهند فرمود که در یک بودجه پیش بینی جمع و خرج هیچ فرق ندارد وقتی که ما معتقد شدیم خرجی داریم همان اعتقاد را نسبت بجمع هم باید داشته باشیم و جزء صورت بودجه همیشه خرج در حد اکثر پیش بینی می شود و جمع در حداقل باین معنی که در مقابل این خرج اداره مباشرت یک همچو عوایدی هم دارد و الا سی هزار تومان مضارح که فرضاً پیش بینی می شود در واقع خرج محرز و مسلمی نیست ممکن است بیشتر یا کمتر از آن میزانی که پیش بینی شده است خرج بشود همان قسم ممکن است عواید هم پیش از آنکه پیش بینی شده است بشود پس این مسئله منافعی نیست همان قسم که کلمه تصویب را برای خرج قائل می شوند برای جمع هم می شود قائل شد منتهی در آخر سال صورت تفریق محاسبه آن جمع و خرج بمجلس می آید و در آن مراجعه می فرمایند و کم و زیاد آن معلوم خواهد شد

نایب رئیس آقای حاج شیخ اسدالله (اجازه)
حاج شیخ اسدالله مضارح مطبوعه را ۱ هزار تومان و کسری تصویب می کنند و عایدات مطبوعه را ۶ هزار تومان من نمی فهمم این عایدات در مقابل این مضارح چه تجارتی است که مجلس با دولت میکند در هر صورت تصور می کنم این پیش بینی عایدات محتاج به رأی نیست هر چه عایدات دارد در آخر سال اداره مباشرت صورت می دهد بنده گمان می کنم این پیش بینی عایدات چندان ازومی نداشته باشد مگر آنکه بطور کثرت بخواهند بدیگری واگذار کنند آنوقت محتاج بر رأی خواهد بود

از باب کیخسرو در موضوع خرج که سؤال فرمودید استدعا دارم مراجعه بصورت جزء فرمایید خرج مطبوعه دو قسم است یکی مضارح نقل مطبوعه است از جای دیگر باینجا و تهیه های اساسی که از برای آن شده قسمت دیگر خرج اداری است در مقابل خرج اداری یک عایداتی از روی مآخذ عایداتی که تا بحال داشته پیش بینی شده و مضارح اداری در مقابل عایدات خرج زائدی نیست

نایب رئیس آقای فهیم الملک (اجازه)
فهیم الملک بنده بودن این ماده را در بودجه مجلس صلاح نمی دانم زیرا تمام وزارتخانه ها و ادارات هم فقط مضارح خود را می نویسند و وزارت مالیه باید بودجه کل عایدات مملکت را تهیه کند چون بعضی از وزارتخانه ها از قبیل پست و تلگراف وغیره هستند که عایداتی دارند ولی هیچ یک از آنها در بودجه خودشان عایدات را نمی نویسند

عایدات را وزارت مالیه تعیین میکند بر فرض هم یک منافع جزئی بمجلس تعلق بگیرد جزو بودجه مجلس نیست باید صورتی که از عایدات دارد وزارت مالیه بدهد و وزارت مالیه جزء عایدات کل بنویسد

البته مامی دانیم آقای از باب کیخسرو فرضاً از باغ مجلس سالی هشتصد تومان عایدی دارند ولی ترتیب قانون این است که بودجه مجلس منحصر باشد بودجه مخارج و اگر عایداتی است باید صورت آن بوزارت مالیه داده شود

از باب کیخسرو - بنده از طرف اداره مباشرت خیلی اصرار ندارم البته اگر مجلس مقتضی بداند که جزو عایدات کل مملکت بشود ولی در موقع رأی معلوم خواهد شد که اینک در بودجه نوشته شده است از نقطه نظر سابقه بوده است که در دوره های سابق هم همینطور عایدات پیش بینی و در مجلس تصویب میشد حالا موکول بنظر مجلس است

نایب رئیس مذاکرات کافی است (بعضی گفتند کافی است)
نایب رئیس رأی میگیریم بماده چهارم آقایانیکه ماده چهارم را تصویب می نمایند قیام فرمایند (چند نفری قیام نمودند)

نایب رئیس تصویب نشده بنا بر این ماده چهارم حذف میشود فعلا شور در کلمات بودجه مجلس است که دارای ۳ ماده میشود در کلمات مخالفی هست یا خیر؟

(اظهاری نشد)
نایب رئیس باید باور فرقه رأی بگیریم آقایانی که بودجه مجلس را تصویب می فرمایند ورقه سفید و آقایانی که تصویب نمی نمایند ورقه کبود خواهند داد (آقای سهام السلطان استغراج آراء نموده و بترتیب ذیل نتیجه حاصل شد)
عده حاضر (۵۶) ورقه سفید علامت قبول (۴۸) ورقه آبی علامت رد (۳) امتناع (۵)

نایب رئیس بودجه مجلس با اکثریت ۴۸ رأی تصویب شد
اسامی قبول کنندگان - آقایان آصف الممالک - ملک الشمران - امیر ناصر - سهام السلطان - از باب کیخسرو - آقا شیخ محمد جواد - مؤتمن السلطنه - شاهزاده محمد هاشم میرزا - دکتر لقمان - مستشار السلطنه - سلطان العلماء - امین الشریعه - حاج شیخ اسدالله - حاج میرزا اسدالله خان کردستانی - آقای بیان الملک - عماد السلطنه خراسانی - منتصر الملک - سردار معظم خراسانی - آقا میرزا ابراهیم قمی - آقا سیدفاضل کاشانی - میرزا ابراهیم خان ملک آرائی - سردار مفخم - فهیم الملک - محقق العلماء - احتشام الدوله - آقا سید یعقوب - شاهزاده نصره الدوله - معتضد الدوله - رکن الملک - آقا میرزا سید سن کاشانی - سردار معظم کردستانی - آقا سید محمد تدین - عدل السلطنه - نصیر دیوان - مقبل السلطنه - میرزا علی کازرانی - حاج میرزا مرتضی - بیان الدوله - صدر الاسلام - وقار حکمت - شیخ الاسلام - ملایری - اقبال السلطان - آقا شیخ ابراهیم زنجانی - آقا میرزا طاهر تنکابنی - فتح الدوله - معتمد السلطنه - نجات - صدرائی

(اسامی رد کنندگان)
آقایان شیخ الاسلام ملایری - مساوات - آقای مشیرالدوله بعنوان امتناع رأی داده اند و جزو ورقه

آبی شماره شده) نظر باینکه فردا عیدولادت حضرت ختمی مرتبت است اگر مجلس تصویب کند باید همیشه بحضور اعلی حضرت همایونی برای عرض تبریک شرفیاب شوند - سابقاً بر حسب معمول ۶ نفر بحکم فرعه معین میشدند و با اتفاق ۳ نفر اعصابی هیئت رئیس شرفیاب میشدند اگر مخالفی نیست بهمین ترتیب رفتار شود که فردا شرفیاب شوند

(مخالفی نشد و آقای سهام السلطان استغراج نموده آقایان مفصله ذیل بحکم فرعه معین شدند)
آقای آصف الممالک - آقای صدرائی - بنده معذرت می خواهم فردا را کار دارم

آقایان حاج مقبل السلطنه - شیخ العرافین زاده - حاج میرزا مرتضی - عمید الممالک - حکیم الملک **نایب رئیس** آقایانی که معین شدند پس از ختم جلسه تشریف نبرند تا موقع شرفیابی معین شود چون دیگر چیزی در دستور نداریم جلسه را ختم می کنیم **مستشار السلطنه** - بنده می خواستم یک چیزی را تذکر بدهم که در جزو دستور جلسه آتیه بشود و آن اینست آقایانی که اعتبارنامه شان گذشته که باید سوگند یاد کنند خوب است آنرا جزو دستور آتیه قرار دهند

نایب رئیس نظر باینکه کار زیادی برای جلسه آتیه تهیه نشده اگر مجلس موافقت کند جلسه آتیه روز ۳ شنبه خواهد بود و دستور آن اولاً ادای مراسم تحلیف از طرف آقایانی که اعتبارنامه شان گذشته و قسم یاد نموده اند ثانیاً رسیدگی باعتبارنامه های آقایان دست غیب و وکیل الملک ثالثاً - انتخاب شش نفر برای کمیسیون تعیین طرز رسیدگی بعملیات دوره فترت - رابعاً انتخاب نه نفر برای تجدید نظر در قانون انتخابات و ضمناً اگر کارهای دیگری هم تهیه شده جزو دستور خواهد بود (مجلس ۳ ساعت از شب گذشته ختم شد)

صورت مشروح مجلس یوم ۳ شنبه سی ام عقرب هزار و سیصد مطابق بیست و یکم ربیع الاول ۱۳۴۰

مجلس یک ساعت قبل از غروب در نعت ریاست آقای مؤتمن الملک تشکیل گردید صورت مجلس یوم ۵ شنبه بیست و پنجم عقرب را آقای تدین قرائت نمودند **رئیس** - ایرادی نسبت بصورت مجلس هست یا خیر؟ (اظهاری نشد)

رئیس - صورت مجلس تصویب شد چون ماده که راجع بعایدات مجلس بوده در جزو بودجه نوشته نبود در جلسه گذشته رد شد اداره مباشرت بودجه علیحده نسبت بجمع تهیه و پیشنهاد کرده اند بکمیسیون معاسبات فرستاده میشود و بعد نتیجه اش مجدداً عرض خواهد رسید دو فقره راپورت راجع باعتبار نامه آقایان :

وکیل الملك و آقای سید محمد باقر دست غیب جزء دستور است بدو راپورت راجع به آقای وکیل الملك مطرح بحث است

آقای محمد هاشم میرزا مغالیدفر نمایند

محمد هاشم میرزا - راپورتی که از شنبه راجع باعتبار نامه آقای وکیل الملك رسیده بود خیلی بنظر بنده مجمل بود بنده مخالفت کردم و برای اینکه تصور نشود بنده در طرز جریان انتخابات مخالف هستم عرض میکنم که چون در راپورت نوشته شده بود جریان انتخابات کردستان بیک منوال بود و انتخاب آقای وکیل الملك هم مثل آندو نفر نماینده است که سابقاً در مجلس نمایندگی شان تصویب شده لهذا شعبه صحت نمایندگی ایشان را تصدیق میکند

خیر نظر بنده بطرز جریان انتخابات نبوده بلکه اشکالی که داشتند از نقطه نظر صلاحیت شخصی ایشان بود چه در روزنامه ایران مورخه ۱۱ شعبان تلگرافی از شریف الدوله حاکم کردستان به آقای سید ضیاءالدین مغایره شده بود درج و منتشر شده بود باین مضمون که اهالی کردستان خیلی از اوضاع نگران بودند و مطالب بنظرشان مهم می آمده آقای وکیل الملك که تشریف آوردند توضیحاتی دادند اهالی کردستان در حسن جریان امور اطمینان دادند و اهالی هم موافقت نامه حاصل نمودند و شرحی هم از ایشان تعجید کرد و این شرح را منتسب به آقای وکیل الملك کرده بودند و چون در همان زمان آقایان نمایندگان کردستان اجازه خواسته بودند بکردستان بروند به آنها اجازه نداده بودند و ایشان اجازه داده بودند این بود که بنده مخالفت کردم زیرا که بنده تصور نمیکنم که یک نفر وکیل حق داشته باشد در موقعیکه مخالفت بر ضد حکومت ملی شروع میشود درصد ترویج آن برآید اگر این طور شد بنده یک چنین شخصی را برای مقام محترم نمایندگی صالح نمیدانم اما بعد شنیدیم که آقای وکیل الملك بر حسب اجبار یک مذاکره ای کرده اند و حاکم کردستان از نقطه نظر شخصی خود آقایان نمایندگان کردستان که کاملاً با اطلاع هستند و در آن موقع در کردستان تشریف داشته اند بفرمایند که تربیت اخلاقی آقای وکیل الملك چطور است و آیا این نسبت که بایشان داده اند حقیقت و صحت دارد یا خیر؟ و همچنین آقای مخبر شنبه چون تحقیقاتی کرده اند ولایت بهتر میدانند توضیح دهند که آیا این مطلب راجع بایشان بوده است یا نه؟ تا پس از آن بنده یا قانع بشوم یا مخالفت خود را شدیدتر کنم

اقبال السلطان - اگرچه امروز مقتضی این است راجع بحکومت ملی و مخالفت با آن توضیحی داده شود تا مخالفین حکومت ملی معلوم شوند لکن برای اینکه دامنه مناقشات کوتاه شود تصدیق میکنم که یک حکومت ملی وجود داشته و با آن حکومت ملی هم مخالفت شده ولی باید مخالفین حکومت ملی را شناخت که چه اشغالی بوده اند بعقیده بنده اشغالی که توطئه کرده اند و اسباب کودتا را فراهم کردند همان اشخاص مخالفین با حکومت ملی هستند و بس

در آن موقع پس از آنکه بندگان اعلیحضرت اقدس شهرباری ارواحنا فدا در تعیین رئیس الوزراء که سید ضیاءالدین بود دستخط صادر فرمودند و او را با اختیارات تامه رئیس الوزراء قرار دادند بر همه معلوم و واضح است که در آنوقت اگر کسی اطاعت امر او را نموده باشد یا قبول شغلی کرده باشد بعقیده من شاید تقصیری نکرده باشد معترض محترم میفرمایند آقای شریف الدوله حکمران کردستان تلگرافی کرده اند که وکیل الملك که بکردستان که وارد شدند لندی الورد بدار الحکومه تشریف آورده بیاناتی کردند مردم را از اوضاع طهران مسبوق و تشویق نمودند در آن ایام که خود بنده در کردستان بودم اثراتی را که ریاست وزرائی آقای سید ضیاءالدین در کردستان کرد لازم است بعضی آقایان نمایندگان محترم برسانم. ریاست وزرائی ایشان آنقدر اثرات خوشی نداشت که یک نفر نماینده که از طهران وارد می شود عملیات ایشان را تعجید نماید در روز ششم حوت شریف الدوله حکمران کردستان رؤسای دوایر را در دیوانخانه دعوت کردند و تلگراف اعلیحضرت اقدس شهرباری را در تعویض ریاست وزرائی به آقای سید ضیاءالدین قرائت نمودند چنان بهت و حیرت حاضرین را گرفت که چندین دقیقه مجلس ساکت ماند که آیا چه شده و چه پیش آمده است که ریاست وزرائی را به یک نفر مدیر جریده واگذار کرده اند آنهم با یک اختیارات تامه که تا امروز معمول نبوده است که بهیچ رئیس الوزرائی داده شود بعد مذاکره شده که این دستخط تلگرافی اعلیحضرت را چطور با اطلاع اهالی برسانند که سوء اثری نبخشد و انتظام کردستان گسیخته نشود بالاخره قرار شد یکعمده محترمین را دعوت بکنند تلگراف اعلیحضرت شهرباری را برای آنها قرائت نمایند بعد هم بگویند که چون در ممالک شوروی معمول است که در بعضی موارد یک نفر مدیر جریده را بواسطه اطلاعاتی که در امور مملکتی دارد رئیس الوزراء بنمایند و این اولین دفعه ای است که اعلیحضرت شهرباری توانسته اند یک نفر مدیر جریده را بر ریاست وزرائی انتخاب نمایند

رئیس - از موضوع خارج نشود

اقبال السلطان - بلی بهین ترتیب هم تلگراف فرمودند و از اوضاع طهران اطلاع نداشتند که چه قضایا و اتفاقاتی پیش آمده است که سید ضیاءالدین رئیس الوزراء شده است تا وقتی که وکیل الملك از طهران مراجعت کرد آنروز بنده در دیوانخانه حاضر بودم و جماعتی هم از اهالی بودند فقط در جواب سوالانی که از وکیل الملك شد راجع باوضاع طهران یک عبارت مختصری جواب دادند و آن عبارت این بود که متنفذین را باستانهای چند نفر حبس کرده اند حالا اگر آقای شریف الدوله تلگرافی مغایره کرده اند همان حبس و گرفتاریها را بعنوان دیگر تلگراف کرده اند که وکیل الملك اظهاراتی کرده و مردم خیلی خوشحال و شایق هستند ابتدا اینطور نبوده فقط همین عبارت را گفتند که متنفذین باستانهای چند نفر حبس کرده اند و باستانهای چند نفر حبس کرده اند و اسباب کودتا را فراهم کردند همان اشخاص مخالفین با حکومت ملی هستند و بس

و تصور نکنیم بر اثر تلگراف حکومت کردستان که وکیل الملك هم آن تلگراف را تکذیب کرده اعلمه بانتخاب ایشان وارد بشود و تقصیری متوجه ایشان بشود دیگر بسته بنظر آقایان نمایندگان محترم است

سردار معظم خراسانی مخبر شنبه - اگرچه مقتضی نبوده در باب سید ضیاءالدین وزمینه رسیدگی باعتبار نامه آقای وکیل الملك حرفهائی زده شود ولی چون حرفهائی زده شد که قابل سوء تعبیر بوده و باید مطلب روشن بشود لهذا اول راجع بهین موضوع بنده عرایضی می کنم و بعد داخل مطلب میشوم از خیانت کاری سید ضیاء نسبت بمملکت ایران هیچ تردیدی نیست (صحیح است) در اینکه او خائن مملکت خود و قیام کننده بر ضد حکومت ملی و خائن وطن خودش است هیچ شکی نیست (صحیح است) و هیچ نماینده نمی تواند غیر از این عقیده داشته باشد که سید ضیاء الدین خائن ایران است و فرزند ایران نیست و وظیفه تمام ما مورین دولتی این بود که بر ضد سید ضیاء که بر علیه مملکت خودش قیام نموده به بعضی از همکاران خودشان تاسی نموده اقدام کنند نه اینکه تلگراف تملق آمیز مغایره نمایند و با او مدستی بکنند و به نقشه طهران عمل نمایند چنانچه مصدق - السلطنه در فارس اقدام کرد و قوام السلطنه هم در خراسان همین کار را کرد ولی سایرین اینکار را نکردند حکمران کردستان هم اینکار را نکرد البته آنها قاصرند، مقصود ما در اصل مطلب بعقیده بنده تلگرافی که خود وکیل الملك مغایره می کند برائت زده او را حاصل می کند اجازه میخواهم که عین تلگراف را بخوانم

(بعضی ذیل قرائت نمودند)

توسط حضرت اشرف والا شاهزاده سلیمان میرزا نماینده محترم مجلس شورای ملی حضور حضرت اشرف آقای مؤتمن الملك رئیس مجلس ملی بموجب خبر کتبی بایست پیروز رسیده گویا در مرکز نسبت به بنده انتشار داده اند که موقعی از طهران مراجعت کردم در کردستان تقدیر و تعجید عملیات سید ضیاءالدین را نموده ام جداً این فقره را تکذیب میکنم نه متعض است نسبت به بنده داده اند لیکن باندازه از آن کودتا و عملیات ظالمانه منزجر و متوحش بودم که چهل روز در مرکز متحمل زحمت خسارت اقدام بودم تا از حکومت نظامی موفق به گرفتن اجازه خروج از تهران شدم بولایت برگشتم بعد از ورود بکردستان به شهادت اهالی هم شرح آن عملیات و آتیه تاریکی که بعقیده خودم در نتیجه آن عملیات برای مملکت پیش بینی می کردم بتمام اهالی خاطر نشان نمودم متأسفانه حالیه مسئله را بیکلی و از گون انتشاراتی کرده اند اگر هم شکی در صدق عرایض فوق برای ذات اشرف عالی و نمایندگان محترم مجلس باقی است ممکن است از اهالی کردستان تلگرافاً استفسار و تحقیق فرمایند که موقعی بنده به کردستان مراجعت نمودم در ورود با بعد از ورود در مجالس و محافل عمومی و خصوصی عقیده و اظهاراتم نسبت به عیوب سید ضیاءالدین چه بوده حقایق معلوم خواهد شد آنروز هم مفصلاً تکذیب این فقره با پست توسط جناب اجل آقای حاج میرزا اسدالله خان

نماینده محترم کردستان بر عرض رسانیده ام

مخبر - تصور میکنم وقتی خود آقای وکیل الملك بواسطه این تلگراف این شایعات را تکذیب میکنند دیگر بحثی بر ایشان وارد نباشد و ایرادی بر ایشان باقی نمی ماند منتهی باید پرسید که چطور شده اظهارات ایشان بقلب تلگرافات تملق آمیز ریخته شده در طهران منتشر شده است از این جهت هم اشکال و ایرادی نسبت بنمایندگی آقای وکیل الملك باقی نمی ماند گمان میکنم آقایانی که اشکالشان در نمایندگی آقای وکیل الملك مسئله و موافقت با کابینه سید ضیاءالدین بوده همین تلگراف اشکالشان را رفع میکند

رئیس - مذاکرات کافی است

جمعی گفتند کافی است

رئیس - رای می گیریم

محمد هاشم میرزا - بنده عرض دارم

رئیس - این دفعه دوم است که در این باب مذاکره میشود

آقای سردار معظم کردستان موافقت

سردار معظم کردستانی - بلی باراپورت موافقت

رئیس - آقای ارباب کیخسرو موافقت

ارباب کیخسرو - بلی موافقت

رئیس - آقای آسید یعقوب موافقت

آقاسید یعقوب - خیر بنده مخالفم

رئیس - آقای محمد هاشم میرزا (اجازه)

محمد هاشم میرزا - بنده نخواستم عرض کنم که البته نماینده که باید در مجلس باشد نباید به چه چه ایرادی بر او وارد باشد و چون این تلگراف را در راپورت نه نوشته بودند و بنده ندیده بودم خواستم مسبوق شوم حالا که آقای مخبر تلگراف را قرائت فرمودند بنده قانع شدم

رئیس - بهین جهت بود که بنده عرض کردم مذاکرات کافی است گفتند صحیح است بنابراین رای میگیریم بوکالت آقای وکیل الملك آقایانیکه و کالت ایشان را تصویب میکنند قیام نمایند عده کثیری از نمایندگان قیام نمودند

رئیس - تصویب شد نسبت بنمایندگی آقای آقاسید محمد باقر دست غیب مخالفی نیست

محمد هاشم میرزا - بنده در دو ماه قبل از نقطه نظر طرز جریان انتخابات با نمایندگی آقای دست غیب مخالفت کردم ولی بعد که تلگراف توضیح آمیز رسید بنده قانع شدم

رئیس - مخالفی نیست رای میگیریم آقایانیکه نمایندگی ایشان را تصویب می کنند قیام نمایند

(اکثر نمایندگان قیام نمودند)

رئیس - تصویب شد در این موقع آقای رئیس الوزرا لایحه بعضی ذیل قرائت بمجلس تقدیم نمودند

چون یکی از مواد مهمه پروگرام دولت استخراج منابع ثروت مملکت است که باین وسیله موجبات ازدیاد منافع عمومی و تکثیر عایدات دولت و ترقیه حال اهالی فراهم شده ضمناً برای عده کثیری از اشخاص که فعلاً

برای اعاشه خود وسیله جز توسل بسوابر دولتی ندارند تهیه شغل و کار شده باشد بطوریکه در موقع مذاکره پروگرام خاطر آقایان نمایندگان محترم را متوجه داشته ایم آنچه را دولت برای سعادت مملکت و رفاه عامه بانجام مقاصد مقدم می داند موضوع استخراج معادن و جلب سرمایه های خارجی است که بوسیله آن منابع ثروت مملکت بچربان فتاده اوضاع اقتصادی رو به بهبودی گذارد آقایان نمایندگان تصدیق خواهند فرمود که در این مدت قبل که کابینه حاضر بمجلس معرفی شده شده موفقیت های عده را در نظم و امنیت مملکت حاصل نموده و در نتیجه فدا کاریهای خستگی ناپذیر قوای نظامی بحمد الله امنیت و آسایش عمومی برقرار و گمراهی هاییکه از انقلابات داخلی حاصل بود مرتفع گردیده است اینک در قدم اول به تهیه موجبات یکی از طرق مهمه حیاتی مملکت شروع و اقدام می شود چنانکه آقایان نمایندگان محترم در نظر دارند چند سال قبل در یکی از کابینه های ایام قنوت امتیاز معادن شمال ایران بخوشناریا واگذار شده بود که پس از انفصال کابینه مذکور دولتهای وقت هر یک بنوبت خود بی اعتباری امتیاز مزبور را اعلام نمودند و نظر باینکه امتیاز مزبور مدارج قانونی را طی نکرده و تصویب مجلس شورایی نرسیده بود آنرا غیر معتبر دانسته و ابطال نموده بودند بدیهی است ذکر این مسئله در مقدمه فقط برای تذکر نمایندگان محترم است والا ملتی بودن امتیاز مذکور بطوریکه چند روز قبل نیز در مجلس در جواب یکی از نمایندگان محترم اظهار شد محل تأمل و تردید نبوده است اینک برای آنکه این ثروت خداداد بیش از این در قعر زمین مدفون و مستور نماند و مورد استفاده مملکت گردد تقاضا میگرد که کمیانی نظرم معروف امریکاموسوم باستاندار داویل آقایان کمیانی از نماینده ایران درواشنکتن نموده است با اطلاع محترم میرسانم کمیانی مزبور یکی از بزرگترین کمیانی های عالم و متمول ترین کمیانی های امریکاست که خوشبختانه حاضر شده است مبالغ هنگفتی برای استخراج معادن فقط در قسمتی از مملکت به مصرف رسانیده موجبات احیاء این ثروت طبیعی را فراهم نماید و باین وسیله برای یک قسمت عده از هموطنان تانهیه کار و وسائل زندگانی شده و حقوق دولت را بنهایت عایدات فقط زائد بر حقوقی که در نظایر آن دریافت می شود تأمین نماید این است که با ذکر این مقدمه و بعد از آنکه دولت مطالعات لازمه را در این باب بعمل آورده است از مجلس شورای ملی تقاضا می نماید که امتیاز معادن نفت آذربایجان - مازندران - گیلان - استرآباد - خراسان برای مدت ۵۰ سال بکمیانی مزبور واگذار گردد و مطابق مواد ذیل دولت مجاز باشد که شرایط امتیاز مزبور را بشرحی که ذکر می شود با توافق نظر کمیانی تهیه نموده بمجلس شورای ملی تقدیم دارد

نظر به مراتب فوق مواد چهار گانه ذیل را بمقام محترم مجلس شورای ملی پیشنهاد نموده تصویب فوری آنرا تقاضا می نماید

ماده اول - مجلس شورای ملی واگذارند امتیاز استخراج فقط را در ولایات آذربایجان و خراسان و گیلان و استرآباد و مازندران به کمیانی باستاندار داویل امریکانی شرایط ذیل تصویب

می نماید

ماده دوم - مدت این امتیاز بیش از ۵۰ سال نخواهد بود

ماده سوم - حقوق دولتی زائد بر صدی ده کلیتاً فقط و مواد نفتی است که کمیانی از جاهها خارج نماید قبل از اینکه هر گونه خرجی بر آن تعلق گیرد

ماده چهارم - شرایط دیگری این امتیاز از قبیل تغییر سهم دولت و طرز تأدیبه آن و طرز نظارت دولت ایران عواید کمیانی و شرایط ابطال کننده امتیازات و سایر شرایط لازمه برای حفظ حقوق دولت و مملکت را دولت تهیه و پس از توافق نظر با کمیانی مزبور بمجلس شورایی می پیشنهاد خواهد نمود

رئیس - چون تقاضای فوریت فرموده اند بایستی اول در فوریتش رای بگیریم و بعد بکمیسیون ارجاع شود گفتند صحیح است رای میگیریم آقایانیکه فوریت این لایحه را تصویب میکنند قیام نمایند

(اغاب قیام نمودند)

رئیس - تصویب شد گمان می کنم نباید بدو کمیسیون ارجاع شود کمیسیون خارجه و کمیسیون فواید عامه و بهتر اینست هر دو کمیسیون در یکجا جلسه بکنند چون فوریتش تصویب شد اگر ابتداء بیک کمیسیون رجوع بشود بعد بکمیسیون دیگری طول میکشد پس بهترین است در یکجا جلسه نمایند و مذاکره نموده راپورت دهند

(بعضی اظهار نمودند همین امشب در موقع نفس)

رئیس - بسیار خوب اگر آقایان تصویب بفرمایند چند دقیقه نفس میشود که کمیسیون خارجه و فواید عامه جلسه نموده و راپورت دهند مخالفی نیست

(اظهاری نشد)

در این موقع آقایان نمایندگان برای نفس از مجلس خارج و پس از یک ساعت مجدداً جلسه تشکیل کردند

رئیس - اگر راپورت کمیسیون خارجه حاضر است قرائت بفرمائید

نصرت الدوله مخبر کمیسیون خارجه بلی حاضر است

(بعضی ذیل قرائت نمودند)

بتاریخ ۳۰ عترب ۱۳۰۰ کمیسیون خارجه و پست و تلگراف و فواید عامه تماماً تشکیل و لایحه دولت مورخه همانروز راجع باعطای امتیاز استخراج فقط ایالات مفصله اسلامی در ماده اول از مواد ذیل را بکمیانی استا ندار داویل امریکانی را تحت مطالعه در آورده و با اتفاق آراء چهار ماده پیشنهادی دولت را که ذیلا ذکر می شود تصویب نمودند علاوه کمیسیون یک ماده اضافی پیشنهاد و با تصویب و قبول آقای رئیس الوزراء بخواهد پیشنهاد شده دولت الحاق گردید اینک مواد پنجگانه ذیل برای تصویب مجلس شورای ملی پیشنهاد میشود

ماده اول - مجلس شورای ملی واگذارند امتیاز استخراج فقط را در ایالات آذربایجان و خراسان و گیلان و استرآباد و مازندران بکمیانی انا

ندارد اول امر یکسانی بشرايط ذیل تصویب می نماید
ماده دوم - مدت آن امتیاز بیش از ۵۰ سال
نخواهد بود

ماده سوم - حقوق دولت زائد بر صدی ده کلمه
نقط و مواد تقطی است که کمیانی از جاهها خارج می
نماید قبل از آنکه هر گونه خرجی بر آن تعلق گیرد
ماده چهارم - شرايط دیگران امتیاز از قبیل
تغییر سهم دولت و طرز تأدیه آن و طرز نظارت دولت
ایران که عوائد کمیانی و شرايط ابطال کننده امتیاز
و سایر شرايط لازم برای حفظ حقوق دولت و مملکت
رأدولت تهیه و پس از توافق نظر بکمیانی مزبور بمجلس
شورای ملی پیشنهاد خواهد نمود

ماده پنجم - کمیانی استاندارداویل نمی تواند هیچ
وجه این امتیاز را بهیچ دولت یا کمیانی یا شخص
انتقال بدهد و همچنین شراکت با سرمایه داران دیگر
شرط بتصویب مجلس شورای ملی است عدم رعایت
این ماده باعث سقوط امتیاز از درجه اعتبار
خواهد بود
رئیس - آقایان موافق هستند جزودستور
امشب بشود

(مخالفی نشد)
رئیس - در شور کلی این لایحه مخالفی
هست ؟

آقای شیخ اسدالله (اجازه)
رئیس - راجع بکلیات است ؟
حاج شیخ اسدالله - راجع بکلیات است در
مراهم عریضی دارم که بعد عرض خواهم کرد
رئیس - بفرمائید

حاج شیخ اسدالله - اگر چه اصولاً بنده باین
طرز پیشنهادها که بمجلس شورای ملی بیاید و تقاضا
میشود بقرورت جزء دستور بشود و مجلس بقرورت آن
رأی بدهد بنده مخالف ولی نسبت باین پیشنهاد بخصوص
چون صلاح مملکت است موافقت می کنم زیرا اگر ما
در پنجاه سال قبل از این یا بیشتر این امتیازات را
داده بودیم و معادن این مملکت استخراج شده بود
امروز دولت و ملت ایران بی نیاز از هر چیز بود و
بغوبی می توانست در مقابل دول دنیا عرض اندام کند
اگر چه الحمدالله حالا هم خواهد کرد ولی از حیث
ثروت و تمول عرض کردم ولیکن خواستم از مخبر
کمسیون توضیح بخواهم که بعضی از قرارها و شرايطی
که در این جا نوشته شده که برود بمجلس پیشنهاد
خواهد شد آقا قبلاً زمینه آن را در نظر گرفته اند
و کمسیون مسبق است یا خیر مثلاً نسبت
باختلافاتی که در امور این کمیانی یا مستخدمین
ایرانی حاصل می شود و در طرز رسیدگی و کیفیت
معاملات راجع باین قبیل اختلافات با دولت ایران
قراردادی دارند یا ندارند البته اگر معامله دارند
که در تحت آن معامله این ترتیبات معلوم است و
اگر هر آینه نداشته باشند آقا پیش بینی شده است
که در آن موقع قضایا بجه کیفیت و ترتیبی باید دخل
شود که اسباب زحمت و اشکال برای دولت ایران
فراهم نشود و اما راجع بمستخدمین که در این ادارات

مستخدم می شوند فکری کرده اند چون عقیده بنده
این است غیر از متخصصین فنی که از خود آن ها
خواهد بود مابقی اجزاء باید تمام ایرانی باشند حالا
آیا دولت نسبت باین ترتیبات نظری اتخاذ کرده است
و مذاکراتی که در این جزئیات با کمیانی بیان آورده
است یا خیر و در صورتیکه اتفاقاً موافق نظر بین
کمیانی و دولت در شرايطی که بعد باید پیشنهاد شود
حاصل نشد آنوقت کیفیت چه خواهد بود دیگر اینکه
بنده نسبت بمواد این قرارداد هم نظریات و مطالباتی
دارم که در موقع خود عرض خواهم رسانید ولی عیناً
نسبت باین فرآزها که عرض شد استدعا دارم آقای
مخبر جواب بنده را بفرمائید تا آنوقت که داخل در مواد
شدیم عریض دیگر را عرض کنم

مخبر - یکی از اشکالات آقای حاج شیخ
اسدالله به پیش آمد این قبیل مسائل بود که گمان می
کنم تمام آقایان با ایشان موافقت دارند البته اگر
در این پیشنهاد هم يك دلالت خاص و اهمیت فوق
العاده نبود لازم بود که در آن بیشتر وقت صرف کرد
و مطالبات عریض تری بعمل آید ولی خودشان هم
فرمودند که در این مورد بالاخصتصا همراه و موافق
هستند و اما قسمت های دیگر که راجع بمستخدمین
و طرز رسیدگی راجع باختلافات فاصله بین کارگران
و کمیانی و غیره فرمودند البته خودشان تصدیق خواهند
فرمود که اینها يك شرايطی است که در موقع خودش
باید مذاکره شود و مخصوصاً در ماده چهارم پیش
بینی شده که بعد بمجلس شورای ملی پیشنهاد خواهد
شد و بایستی این مذاکرات را در آنوقت بفرمائید
ولکن برای استحضار خاطر محترم آقایان عرض می
کنم بموجب اطلاعی که کمسیون از طرف دولت حاصل
نموده نماینده ایران در آمریکا با کمیانی مشغول
مذاکره شده و برای منافع ایران اقداماتی بعمل آورده
و نسبت بشرايط هم با کمیانی داخل مذاکره شده و
کاملاً اظهار اطمینان نموده و مسئله رضایت بخش است
و البته وقتی اساس آن تصویب شد جزئیات را باید
بهر نحو که مقتضی باشد تلگرافاً بدولت اطلاع دهد
پس از آن در کمسیون مربوطه مطرح و تحت مطالعه
آمده و کمسیون هم بمجلس پیشنهاد خواهد کرد و در
نتیجه امیداست موافقت کامل بین دولت و کمیانی مزبوره
حاصل شود و ملاحظاتی که آقای حاج شیخ اسدالله در
نظر دارند مراعات و منظور خواهد شد قسمت دیگری
که راجع بمهم توافق نظر کمیانی و دولت در شرايط
فرمودند بنده ایشان را مراجعه و تذکر می دهم بنده
چهارم ماده مزبور مخصوصاً قید می کند که شرايط
باید بمجلس پیشنهاد شود و خود آماده گمان می کنم
جواب فرمایش ایشان را بدهم

رئیس - آقای محمد هاشم میرزا و آقای سردار
معظم خراسانی موافقت؟
سردار معظم - بلی بنده موافقم
رئیس - آقای امین الشریعه هم موافقت؟
رئیس - آقای آقا سید یعقوب بطور
آقا سید یعقوب - بنده توضیحی می خواستم
رئیس - بفرمائید

آقای آقا سید یعقوب مسلم است بنده بقسری از
این پیش آمد خوشحال هستم که مانع ندارد
لکن باید این مطلب در نظر دولت باشد که اگر
انشاءالله موفق بمصوب این نتیجه شدیم و کمیانی
تشکیل شد و سهام چاپ کرده نسبت بملت ایران چه
فکر کرده اند و دولت چه چیز را در نظر گرفته است
مقصود این است که آیا ملت ایران در سهام
کمیانی شرکت خواهد کرد یا خیر و چه مقدار شرکت
خواهد کرد ؟

مخبر - این قسمت هم بعقیده بنده جزو شرايط
بعد است که باید مطرح نظر آقایان بشود و همانطور
که نماینده گان محترم مسئله سهام را در نظر گرفته اند
البته دولت هم فراموش نخواهد کرد و این فرمایش
آقای آقا سید یعقوب هم تذکر بسیار بوقعی برای
دولت خواهد بود

رئیس - آقای دولت آبادی مخالفید؟
حاج میرزا علی محمد دولت آبادی -
عرض بنده این بود که در اینجا باید يك چیزی اضافه
شود
رئیس - اضافه بباد بشود ؟
حاج میرزا علی محمد - بلی
رئیس - پس بنویسید و بفرستید تا قرائت شود
حاج میرزا علی محمد - یکی از چیزهایی که
خیلی مهم و فوق العاده لازم است این است که مدت اشتغال
کمیانی را باید معین کنند که این امتیاز هم مثل
امتیاز های سابق احتکار نشود

مخبر - این نظر هم البته در ضمن شرايط بعد
رعایت و ملحوظ خواهد شد و اطلاع هم داریم که
نماینده دولت در این خصوص هم با کمیانی مذاکره
کرده و در ضمن پیشنهادهای بعد انشاءالله ملاحظه
خواهید فرمود
رئیس - خوب دیگر مخالفی نیست؟ رأی می
گیریم که داخل در شور مواد شویم یا نه ؟ آقایانیکه
تصویب میکنند داخل در شور مواد شویم قیام فرمائید
(اکثر نمایندگان قیام نمودند)

رئیس - تصویب شد ماده اول قرائت
می شود
(آقای تدین ماده اول را بمضمون ذیل قرائت
نمودند)
ماده اول - مجلس شورای ملی واگذارند
امتیاز استخراج نفت را در ایالات آذربایجان و گیلان
و استرآباد و مازندران به کمیانی استاندارداویل
آمریکائی بشرايط ذیل تصویب نماید
رئیس - در ماده اول مخالفی نیست (اظهاری
نشد) پس رأی میگیریم آقایانی که ماده اول را تصویب
میکند قیام نمایند
رئیس (اغلب قیام نمودند)
- تصویب شد . ماده دوم قرائت می شود
(آقای تدین بمضمون ذیل قرائت کردند)
مدت این امتیاز بیش از پنجاه سال نخواهد شد
رئیس - آقای حاج شیخ اسدالله (اجازه)
حاج شیخ اسدالله - آیا ممکن است مدت این

امتیاز را کمتر کنند یا خیر ؟
مخبر - تصور نمی کنم مدت پنجاه سال زیاد
باشد ولی بخصوص اگر عطف
توجهی بامتیازات دیگر که داده شده بکنید ملاحظه
خواهید فرمود که امتیازهاییکه داده شده مدت آن کمتر
از هفتاد سال نبوده و بخصوصاً برای امتیاز نفت چون
خیلی خرج دارد مدت زیادی لازم است سرمایه هایی که
گذاشته می شود استهلاك شود مدت پنجاه سال زیاد
نخواهد بود

رئیس - آقای فقیه الملک (اجازه)
فقیه الملک - اینجا فقط نوشته شده است مدت این
امتیاز پنجاه سال خواهد بود ولی کی شروع میشود اشاره
کردند که آیا از تاریخ تصویب مجلس است یا از تاریخ
دیگری ؟

مخبر - علت این که ذکر نشده است این است
که الفای این امتیاز بعد از تصویب آن پیشنهاد اخیر
است

رئیس - آقای ملک الشعراء (اجازه)
ملک الشعراء - عریض بنده در ماده دیگر
است حالا عرض ندارم
رئیس - آقای محمد هاشم میرزا (اجازه)
محمد هاشم میرزا - بنده عریض خود را
در ماده سوم عرض خواهم کرد

رئیس - پس رأی می گیریم بماده دوم آقایانیکه
ماده دوم را تصویب میکنند قیام فرمائید
(غالب نمایندگان قیام نمودند)
رئیس - تصویب شد - ماده سوم خوانده
می شود
(آقای تدین بمضمون ذیل قرائت نمودند)
ماده سوم - حقوق دولت زائد بر صدی ده کلمه
نقط و مواد تقطی است که کمیانی از چاه ها
خارج می نماید . قبل از آن که هر گونه خرجی بر
آن تعلق گیرد

رئیس - آقای ملک الشعراء (اجازه)
ملک الشعراء - عبارتی که می نویسد زائد
بر صدی ده اولاً این عبارت صحیح نیست ما باید عایدی
ذولترا صریحاً بدانیم بعد رأی بدیم
ثانیاً - عرض بنده از میزان عایدی و حق دولت
است که از این امتیاز استفاده می کنند تا وقتی که
مراجعه به امتیازات دیگر از قبیل امتیاز نفت جنوب
یا امتیاز خوشناربا که برخلاف قوانین مملکتی داده
شده می کنم می بینیم عایدی این امتیاز بر مراتب کمتر
از عایدی امتیازهایی است که تابعال از طرف دولت
داده شده . مثلاً عایدات نفت جنوب صدی ۱۶ است
آنهم از عایدات خالص همچنین عایدی
دولت از همان امتیاز خوشناربا که لغو
شد صدی شانزده بود که بدولت می داد و علاوه صدی
سه بعنوان کمک بمعارف می داد و صدی سه دیگر هم
بملاکین و صاحبان اراضی بمنابین مختلف می داده
که رویم رفته صدی بیست دو عایدی باشد ولی
حالا در این امتیاز ما می بینیم که عایدی دولت صدی ده
منظور شده آنرا بطور صریح تعیین نکرده و در این

موضوع بنده اعتراض داشتم یا باید آقای مخبر ثابت
کنند این میزان که فعلاً تعیین شده مطابق صرفه دولت
هست ؟ یا اینکه بعد يك مذاکراتی بشود که حتی
دولت در نتیجه آن مذاکرات منظور و ملحوظ گردد در
هر حال بنده میزان این عایدی را خیلی کم میدهم
مخبر - اولاً لازم است که خاطر آقای
ملک الشعراء را متوجه به این نکته می کنم که مقایسه
بین این دو ماخذ یعنی این عایدی بیش از صدی ده که
فعلاً برای دولت ملحوظ شده با آن صدی شانزده
موهوم که ذکر فرمودند هیچ قابل مقایسه نیست زیرا
برای تحصیل عایدی که طرز مختلف هست در آن
امتیازات سابق سهمی که برای دولت تعیین شده از
عایدی خالص کمیانی است به این معنی که کمیانی فقط
را استخراج سکرت مقدماتی را که برای مالالتجاره
شدن این فقط لازم است تهیه می کنند و پس از آن آنرا
بصورت مالالتجاره در آورده و انتقامی که از فروش این
نقط حاصل خواهد کرد تمام مخارجی را که از برای
این کار کرد از عوائد آن موضوع میکند این مخارج
هم خواه از حیث بنا باشد خواه از حیث استهلاك سرمایه
یا از حیث افزایش ماشین آلات و خرابی ابنیه و یا بالاخره
هر خرجی که تصور فرمائید مشروع باشد (زیرا حالا
حرف از مخارج عامه مشروع و اختلافاتی که ممکن است
بین دولت و کمیانی روی دهد نمی زنیم) کلیه مخارج
را موضوع می کند بعد يك عایدی بدیم می شود که عایدی
خالص کمیانی هست آنوقت از آن عایدی کمیانی
نقط جنوب صدی شانزده بدولت می دهد ولی در این
امتیاز دو نوشته شده صدی ده بدولت داده شود از عایدات
خالصی نیست در این امتیاز نظر کمیانی و نظر دولت
این است که دولت ایران سهم خود را از عایدی
مطلق یعنی از اصل مواد تقطی و فقط خالص که از
از چاه ها بیرون می آید اخذ کند بدون این که
هیچ خرجی بر آن تعلق بگیرد حالا اگر بخواهیم
مقایسه کنیم و ببینیم این ترتیب با صدی شانزده از عایدی
خالص کدام رجحان دارد و چون فرمودند مخبر باید
ثابت کند بطور تحقیق اثبات این قضیه قدری مشکل
است زیرا تصدیق می فرمائید برای اثبات این امر
اول میبایستی به بینیم مخارج در معادن شمالی که امتیاز
میدهم چه خواهد شد و عایدی چه خواهد شد آنوقت
به بینیم عوض صدی ده عایدات مطلق که از چاه بیرون
می آید اگر از صدی شانزده با صدی بیست از عایدات
خالص یعنی از وضع آن مخارج بگیریم کدام بهتر است
لکن بالاینکه هنوز معلوم نیست مقدار این مخارج که
می شود چه خواهد بود و معذرتاً دلتی داریم که میتوان
بما ارائه طریق بکنند و رجحان این ترتیب را بما
ثابت نماید یکی از نقطه نظر اصول سهم الشراکه از
خود فقط خود این مسئله منافی دارد که از جمله سهولت
کار است زیرا در این صورت دولت گرفتار حساب و رسیدگی
و دچار اختلافات متعدد با کمیانی نخواهد شد ولی اگر
بخواهد سهم الشراکه خود را از عایدی خالص اخذ
کند هزار مشکلات و موانع خواهد داشت که در این
صورت ندارد علاوه اطلاع داریم کمیانی در ضمن
مذاکراتی که کرده است و البته بعد بمجلس پیشنهاد

میشود و مسئله صریح تر و روشن تر اظهار خواهد شده
نمایند گان دولت اطلاع داده است که این صدی ده
را که تصفیه نشده است کمیانی تمهید می کند اگر دولت
بخواهد عین آنرا بدون هیچ زحمتی بکمیانی بقیمت
معموله و نرخ هادی بازار فقط دنیا بفرشد و بول بگیرد
این مسئله خیلی سهل است برای اینکه فقط هم در دنیا
يك نرخ معینی دارد دولت مطابق آن نرخ فقط را
بکمیانی می فروشد و از کمیانی پول می گیرد و کمیانی
برای مزید اطمینان دولت بنمایند دولت گفته است
گذشته از اینکه شما مختاریید سهم خودتان را بگیرد
و هر کار میخواهید بکنید لوله هایی را که من خواهم
کشید (چون پیش بینی شده است که در اول امر
بیست و پنج میلیون دلار برای لوله کشی خرج خواهد
کرد) باختیار شما مجاناً واگذار میکنم که شما فقط
خودتان را از زمین لوله ها بهر کجا می خواهید ببرید
و بفروشید علاوه بر این در تلگرافی که میرزا حسینخان
هلانی از آمریکا مغایره کرده است نسبت باین امتیاز
بامستور ستر يك حسابی هم کرده است و این حساب هم
از نقطه نظر مدارکی است که در دست هست یعنی
نسبت بامتیاز فقط دیگری که ما داده ایم حساب شده
است و می گویند منافع دولت مطابق این ترتیب خیلی
بیشتر از صدی شانزده و یا صدی بیست و پنج میشود
یعنی اگر صدی ده این امتیاز را با صدی شانزده یا
صدی بیست با صدی بیست و پنج از عایدات خالص
مقایسه کنند این منافع بیشتر و صرفه دولت نزدیکتر است
يك علت دیگری هم است این است که ما آن صدی
ده را بصرفه دولت نزدیکتر می دانیم و آن این است
که در تمام معادن فقط دنیا و امتیازاتی که در ممالک
دیگر داده شده این دوصورت را وقتی مقایسه کنیم
می بینیم در خیلی نقاط صدی شانزده از عایدات خالص
کمتر از صدی ده عایدات مطلق است در صورتیکه دولت
میگوید زائد از صدی ده خواهد بود

اما اینکه آقای ملک الشعراء فرمودند زائد بر
صدی ده صریح نیست و نمیتوان رأی داد تصور میکنم
از نقطه نظر رای دادن اسباب اشکال باشد چون فعلاً حد
اقل را معین کرده اند که از صدی ده باید بیشتر باشد
شاید صدی دوازده باشد یا صدی چهارده معین
شود
در موقعیکه مواد این امتیازنامه بمجلس پیشنهاد
میشود البته معلوم خواهد شد عیناً عایدات دولت
را زائد بر صدی ده معین کرده و من هیچ از این ترتیب
ضرری نمی بینم

رئیس - آقای فتح الدوله
(اجازه)
فتح الدوله - بنده عرضی ندارم
رئیس - آقای میرزا ابراهیم قی
(اجازه)
آقای میرزا ابراهیم قی - بنده می خواستم
راجع بلوله ها و وسائل نقلیه سؤال کنم که آقای مخبر
توضیح دادند ولی اگر عبارت (قبل از آنکه خرج
باوتعلق بگیرد) (بدون اینکه خرج باوتعلق بگیرد)
نوشته شود واضحتر و صریحتر است

مخبر - همان عبارت (قبل از آنکه) بهتر است

رئیس - آقای میرزا ابراهیم قی
(اجازه)
آقای میرزا ابراهیم قی - بنده می خواستم
راجع بلوله ها و وسائل نقلیه سؤال کنم که آقای مخبر
توضیح دادند ولی اگر عبارت (قبل از آنکه خرج
باوتعلق بگیرد) (بدون اینکه خرج باوتعلق بگیرد)
نوشته شود واضحتر و صریحتر است

مخبر - همان عبارت (قبل از آنکه) بهتر است

رئیس - آقای میرزا ابراهیم قی
(اجازه)
آقای میرزا ابراهیم قی - بنده می خواستم
راجع بلوله ها و وسائل نقلیه سؤال کنم که آقای مخبر
توضیح دادند ولی اگر عبارت (قبل از آنکه خرج
باوتعلق بگیرد) (بدون اینکه خرج باوتعلق بگیرد)
نوشته شود واضحتر و صریحتر است

مخبر - همان عبارت (قبل از آنکه) بهتر است

زیرا بعضی استخراج دولت حق دارد سهم خود را دریافت دارد.

رئیس - آقای محقق العلماء پیشنهاد کرده اند که **نقطه** (زائد) تبدیل بنقطه (بیشتر) شود.

مخبر - قبول می کنم عیبی ندارد.

رئیس - پس رأی می گیریم بماده سوم باین اصلاح عبارتی آقای محقق العلماء آقایانیکه ماده سوم را باین اصلاح تصویب میکنند قیام فرمایند (اکثر قیام نمودند)

رئیس - تصویب شد. ماده چهارم قرائت می شود.

(آقای تدین بمضمون ذیل قرائت نمودند)

ماده چهارم - شرایط دیگران امتیاز از قبیل تغییر سهم دولت و طرز تأدیبه آن و طرز نظارت دولت ایران در عواید کمیانی و شرایط ابطال کننده امتیاز و سایر شرایط لازمه برای حفظ حقوق دولت و ممالک را دولت تهیه و پس از توافق نظر با کمیانی مزبور به مجلس شورای ملی پیشنهاد خواهد نمود

رئیس - نسبت بماده چهارم مخالفی نیست؟

حاج شیخ اسدالله - اجازه میفرمائید؟

رئیس - بفرمائید.

حاج شیخ اسدالله - بنده راجع به شرایط این امتیاز خیلی نظریات دارم که بعضی از آنها در اینجاده ذکر شده و بعضی ذکر نشده و نمی دانم تمام شرایطی را که لازمه حفظ منافع دولت و ملت است قبلاً در نظر گرفته اند یا اینکه بعد مذاکره خواهد شد؟ و اگر اختلافی راجع باین شرایط پیدا شد یا اینکه مجلس رأی داده است این امتیاز کمیانی داده شود چه خواهند کرد بالاخره اگر هر آینه توافق نظر در شرایط حاصل شد بمجلس می آید و مجلس هم رأی می دهد اگر توافق نظر پیدا نشود آیا این امتیاز برای خودش باقی است کمیانی شروع بعملیات میکند یا فرو خواهد شد تشخیص این مطلب خیلی لازم است باید مذاکره شود پس از آن این امتیاز تصویب شود دیگر آنکه باید معلوم شود پس از چند ماه باید شروع بعمل بکنند و در یک مدت زودی عملیات خود را خاتمه دهد نه آنکه همانطور که بعضی از آقایان فرمودند احتکار کند و ده سال یا نوزده سال بگذرد و شروع بعملیات بکنند و بالاخره مدتش منقضی شود ما هم از یک استفاده بزرگی بهره مند می شویم

راجع باستخدام هم عرض کردم که در این خصوص لازم است با کمیانی مذاکره بشود که مستخدمین این اداره حتماً ایرانی باشند نه مثل سایر امتیازاتی که از ما گرفته اند اگر شغل حمالی باشد اصطلاحاً بایرانی رجوع می کنند ولی برای سایر کارها مستخدمین را برخلاف قراردادی که با دولت بسته اند از خودشان سرکار می آورند اینها یک چیزهایی است که باید خود دولت مذاکره نماید. اگر چه دولت امر به حکما نظر بیطرفی نسبت بدولت ایران دارد و فقط از نقطه نظر انتفاع است که میخواهد امتیاز بگیرد و بالتبع دولت ایران هم منتفع میشود ولی بعضی از امتیازاتی که داده شده است و عملیاتی که شده است ما را وادار نموده است یک مذاکره بکنیم که پس

از این مبتلا بآن اشکالات نشویم زیرا انتخابات گذشته ما را بخيال می اندازد و در این خصوص دولت باید نظریات خود را توسعه بدهد زیرا اول امتیازی است که دولت و ملت ایران بیک دولت سرمایه دار بیطرفی میدهد برای اینکه برای امتیازات دیگر که بعد داده می شود سابقه باشد دولت باید حیثیت خود را در ضمن قرار داد و شرایط محکم کند و نظریات خود را توسعه دهد زیرا اگر ما در این امتیازی که اول امتیاز است که بیک دولت غیر همجوار داده می شود سست بگیریم شاید برای امتیازات دیگر سابقه شود. بنده لازم می دانم دولت مرجه می تواند باید سعی کند و افراد ایرانی را در این عملیات شرکت بدهد و مخصوصاً دولت را تذکر میدهد بطوری که آقای آقا سید یعقوب فرمودند باید بملت ایران حق بدهند که هر وقت از سهام این شرکت بخواهند بخرند آن کمیانی با کمال اشتیاق بدهد و این امر اجباری باشد نه اختیاری که هر وقت ملت ایران بخواهد از سهام این شرکت بخرد کمیانی مجبور باشد بدهد.

مخبر - یقین دارم دولت با این نظریه آقای حاج شیخ اسدالله درازوم مطالعه کامل و دقت زیاد در باب شرایط موافق است و البته تمام ملاحظاتی را که اظهار فرمودند مراعات میشود در موقعی که شرایط بمجلس پیشنهاد میشود خود ایشان و سایر آقایان دیگر تصدیق خواهند فرمود که تمام این مطالب مراعات تحت مذاکره آمده و نمایندگان ما امیدواری داده اند و انشاء الله بزودی آن شرایط از نظر آقایان خواهد گذشت و اینکه در بین فرمایشان فرمودند ما امتیاز بدولت امریکا می دهیم خواستم عرض کنم که ما امتیاز بدولت امریکا نداده ایم بلکه کمیانی استانداد اول که یک کمیانی بزرگ امریکائی هست می دهیم نه بدولت امریکا.

رئیس - آقای آقا میرزا ابراهیم قمی توضیحی می خواستند؟

آقا میرزا ابراهیم قمی - توضیحی که بنده می خواستم این بود که آیا پس از اقباض مدت امتیاز اثنایه و اوله هائی که کمیانی کشیده است متعلق بدولت ایران خواهد بود یا خیر؟

رئیس - آقای تدین (اجازه)

تدین - در ماده چهارم اینطور قید شده است که دولت حق خودش را با کمیانی تسعیر خواهد کرد بمقدوره بنده ذکر کلمه تسعیر سلب آزادی از دولت می کند و بنده عقیده دارم که لفظ تسعیر در این ماده نباشد و اختیار با دولت باشد یعنی در ضمن شرایط قید شود که دولت مختار خواهد بود در هر موقع که صلاح دولت و مملکت باشد تسعیر کند و در هر موقع که صلاح نباشد سهم خود را عیناً دریافت دارد لیکن کلمه تسعیر که اینجا قید شده سلب آزادی از دولت می کند و عقیده بنده اینست که لفظ تسعیر از اینجا حذف شود.

مخبر - اساساً بانظر آقای تدین موافق هستم و برای رفع اشکال ایشان بعد از لفظ (تسعیر) لفظ (در صورت لزوم) را اضافه می کنم و با اضافه این لفظ نظریه ایشان کاملاً رعایت میشود.

نسبت به توضیحی که آقای آقا میرزا ابراهیم خواستند چنانکه عرض کردم در موقع پیشنهاد شرایط بمجلس تمام این مطالب عرض آقایان خواهد رسید

رئیس - آقای تدین (اجازه)

تدین - خوب است اینطور اصلاح شود تسعیر سهم دولت در صورتی که دولت مایل باشد باصلاح بداند اینطور واضح تر است

مخبر - مخالفی ندارم

رئیس - آقای آصف الممالک (اجازه)

آصف الممالک - بنده میخواستم عرض کنم اگر چه شرایط جزئی را قرار گذاشته اند که بعد بمجلس پیشنهاد شود ولی در ضمن همان شرایط بعضی چیزهای مهم است از قبیل سهم مالکین که آنها باید منظور شود.

مخبر - آقای رئیس الوزراء اینطور پیشنهاد می کنند (راجع باستیفای حق دولت) عرض تسعیر نوشته شود

رئیس - آقای فہیم الملک پیشنهاد می کنند نوشته شود (ترتیب اخذ سهم دولت) آقای ارباب کبخسرو (اجازه)

ارباب کبخسرو - بنده عرضی ندارم

رئیس - آقای سردار معظم خراسانی (اجازه)

سردار معظم - بعقیده بنده پیشنهاد آقای رئیس الوزراء مقصود را ادا می کند پیشنهاد آقای فہیم الملک باید دانست عایدات دولت چیست وقتی مجلس شورای ملی تصویب کرد و کمیانی تقبل کرد که سهمی از عایدات جنسی خود را بدهد حتماً عایدی دولت همان صدی ده فقط است که از چاه خارج می شود این سهم دولت است حال ممکن است در آن موقع دولت صلاح خود را در گرفتن همین جنس بدهد یا نه وقتی صلاح بداند و منظور که مذاکره شد با اوله هائی که می کشد سهم دولت را مجاناً حمل کند و در جاهای دیگر بفرشند یا خیر پس از تعیین نرخ فقط با خود کمیانی معامله و تسعیر کند بالاخره حق دولت ایران چیست؟ ده در صد عین فقط است که از چاه خارج می شود کمیانی هم یک خریداری خواهد بود مثل سایر خریداران شاید خریداری دیگری پیدا شود که شرایطش برای دولت بهتر باشد بنا بر این باید ترتیبی قرارداد که اگر دولت مایل باشد و سلاح بداند عین جنس اخذ کند و اگر مایل نباشد آنرا تسعیر کند این است نظریه بنده و اگر متوسط بنقطه استیفای سهم دولت و پیشنهاد آقای فہیم الملک بشویم این مقصود را نمیرساند عقیده بنده این است همانطور که در دو کمیسیون تصویب شده باقی بماند در صورتی که دولت خودش صلاح بداند اضافه شود تارفع این اشکالات بشود

در موضوع شرایط هم البته این مذاکره کرد اینجاست می شود از نقطه نظر اینکه ما هم متوجه باین نکات هستیم عیب ندارد ولی خوب است آقایان این نکات را یادداشت کنند و در موقعی که شرایط بمجلس می آید آنوقت مذاکره کنند زیرا حالا حرف زدن نایبند ندارد اگر چیزی هم گفته شود ممکن است فراموش شود اگر

آقایان در کتابچه یادداشت خودشان یادداشت کنند که ماده چهارم فلان و فلان عیب را دارد هم امروز وقت مجلس کمتر صرف این موضوع می شود هم آنروز مذاکرات کاملتر روشن تر خواهد شد

رئیس - آقای فہیم الملک (اجازه)

فہیم الملک - اگر لفظ تسعیر از این ماده حذف شود بنده کاملاً بانظره آقای سردار معظم موافقم زیرا این کلمه طرز گرفتن سهم دولت را تعیین میکند علاوه مذاکراتی که اینجا شد که کمیانی سهم دولت را با اوله های خود بجای دیگر حمل و نقل می کند و در آنجاها میفرشند این در هیچ یک از مواد نوشته نشده همینقدر که لفظ تسعیر نوشته شود معنایش این است که دولت حتماً باید سهم خودشان را تسعیر کند ولی این نظریه آقای سردار معظم چون طرز گرفتن سهم دولت را تصریح می نماید مراعات کرد

مخبر - با توافق نظر آقای رئیس الوزراء اینطور از طرف کمیسیون پیشنهاد میشود که بر لفظ (تسعیر سهم دولت) اضافه شود (در صورتیکه دولت صلاح بداند) و تصور می کنم باین ترتیب مسئله حل شود

رئیس - ماده اصلاح شده قرائت می شود (بمضمون ذیل قرائت شد)

ماده چهارم - شرایط دیگر این امتیاز از قبیل تسعیر سهم دولت در صورتی که دولت صلاح بداند و طرز تأدیبه آن و طرز نظارت دولت ایران در عواید کمیانی و شرایط ابطال کننده امتیاز و سایر شرایط لازم برای حفظ حقوق دولت و ممالک را دولت تهیه و پس از توافق نظر با کمیانی مزبور به مجلس شورای ملی پیشنهاد خواهد نمود

رئیس - چند فقره پیشنهاد دیگر هست قرائت می شود (پیشنهاد از طرف آقای سدید الملک بمضمون ذیل قرائت شد)

اخذ سهم دولت جنساً یا تسعیراً موافق ترتیبی که خود دولت صلاح بداند

رئیس - خطاب با آقای سدید الملک اصلاحیکه کمیسیون کرده شمار اقاغ می کند یا خیر

سدید الملک - بکرتبه دیگر قرائت شود (مجدداً ماده چهارم قرائت شد)

سدید الملک - بنده قانع شدم

رئیس - پیشنهاد آقای سردار معظم هم همین طور است

سردار معظم - بنده پیشنهاد خود را پس می گیرم

رئیس - پیشنهاد آقای مستشار السلطنه قرائت می شود (خطاب بمستشار السلطنه) این پیشنهاد جناب عالی طوری است که اگر بماده چهارم اضافه شود بکلی معنی آن تغییر می کند (آقای تدین بمضمون ذیل قرائت نمودند)

دولت در اخذ و استیفای سهم خود مختار است عیناً ام تسعیر آذربایفان دارد

مستشار السلطنه اصلاح کمیسیون مراعات کرد.

رئیس - رأی می گیریم بماده چهارم بشرتیبی که اصلاح شد آقایان که ماده چهارم را باین اصلاح تصویب می کنند قیام نمایند (اغلب قیام نمودند)

ماده پنجم قرائت می شود (بمضمون ذیل قرائت شد)

ماده پنجم - کمیانی استانداد داویل نمی تواند بهیچوجه این امتیاز را بهیچ دولت یا کمیانی یا شخصی انتقال بدهد و همچنین شرکت با سرمایه داران دیگر منوط بتصویب مجلس شورای ملی است عدم رعایت این ماده باعث سقوط امتیاز از درجه اعتبار خواهد بود

رئیس - آقای آقا سید یعقوب (اجازه)

آقا سید یعقوب - در ماده پنج نوشته است کمیانی نمی تواند انتقال دهد اگر دولت یا ملت ایران و خدا خواست متمول شدن چرا نمی تواند سهام مملکت خود را بخرند

مخبر - این قضیه راجع بان انتقال است مربوط به سهام نیست ولی بنده با این نظریه آقای آقا سید یعقوب کاملاً موافقم و گمان می کنم نهایت موافقت در اینگونه مطالب خواهد شد علاوه بر این مسئله راجع بان انتقال بخارج است

رئیس - آقای آصف الممالک (اجازه)

آصف الممالک - نوشتن مجلس شورای ملی بطور مطلق کافی نیست (اگر لفظ ایران) بعد از (مجلس شورای ملی) نوشته شود کافی تر خواهد بود

مخبر - بنده مخالفی ندارم

رئیس - آقای زنجانی (اجازه)

آقا شیخ ابراهیم زنجانی - بنده همین مسئله که آقای آصف الممالک فرمودند می خواستم عرض کنم

رئیس - پس با اضافه لفظ (ایران) دیگر مخالفی در ماده پنج نیست (اظهاری نشد)

رئیس - رأی می گیریم بماده پنج آقایان که ماده پنجم را با این اصلاح تصویب می کنند قیام نمایند.

(اغلب قیام نمودند)

رئیس - تصویب شد آقای حاج میرزا علی محمد

دولت آبادی پیشنهاد کرده اند که اگر تصویب شود بعنوان ماده ۶ نوشته شود (آقای تدین پیشنهاد مزبور را بمضمون ذیل قرائت نمودند)

رئیس - تصویب شد آقای حاج میرزا علی محمد

دولت آبادی پیشنهاد کرده اند که اگر تصویب شود بعنوان ماده ۶ نوشته شود (آقای تدین پیشنهاد مزبور را بمضمون ذیل قرائت نمودند)

رئیس - تصویب شد آقای حاج میرزا علی محمد

دولت آبادی پیشنهاد کرده اند که اگر تصویب شود بعنوان ماده ۶ نوشته شود (آقای تدین پیشنهاد مزبور را بمضمون ذیل قرائت نمودند)

کرد که کمیانی این امتیاز را گرفته و ما را معطل خواهد کرد علاوه بر این مقصود دولت این بود که در این امتیازنامه روشن مطالب نوشته شود و کمیسیون هم بانظره دولت موافقت کرده که مسائل اصلی ذکر شود والا اگر بنا شود این مسئله در امتیاز نامه ذکر شود چرا سایر جزئیات و شرایط را که از همین قبیل است ننویسیم

آقای حاج میرزا علی محمد اگر توضیحی دارد بفرمائید تاریخی گرفته شود

حاج میرزا علی محمد - بنده عقیده ام این است که این یکی از مواد مهم است و باید نوشته شود و این ماده از موادی نیست که جزو شرایط بمجلس پیشنهاد شود جزو مطالب اصلی است و باید مطرح شود.

رئیس و آقای سردار معظم (اجازه)

سردار معظم - بنده هم باین پیشنهاد مخالفم زیرا اولاً یکسال را کافی نمی دانم زیرا نه تنها استانداد اوایل امریکائی که هیچ اطلاعی از نقطه شمال ماند ندارد نمی تواند بلکه اشخاص هم که خیلی مربوط هستند نمی توانند در ظرف یکسال وسایل اینکار را مرتب کنند در یک قسمت تلگرافی که آقای علانی وزیر مختار ما در امریکا کرد، است گویا این نکته را پیش بینی بکنند و مدت ۵ سال برای اینکه کار معین کرده است و این مدت یک مدت عادلانه است که از نقطه نظر کشف کردن محل های نقطه و تهیه مقدمات کسار زیاد نیست علاوه فراموش فرمایند نظریاتی که سابق در پیش بوده از حیث گرفتن امتیازات آن نظریات در کمیانی امریکائی وجود ندارد سابق بر این در مملکت امتیازات منفی زیادی گرفتند ولی از نقطه نظر سیاسی بوده لیکن این کمیانی هیچ نظریه سیاسی ندارد در تمام دنیا می گردد و برای منفعت خودش هر جا را پیدا کند امتیاز می گیرد هم خودش استفاده میکند هم بآن مملکت منفعت میرساند بنا بر این نباید تصور کرد که کمیانی امتیاز گرفته بعد ما را معطل خواهد کرد و استفاده از نفت خودش نخواهد کرد علاوه در ماده چهارم که شرایط امتیاز می نویسد مقصودش چیست؟ مقصودش این است که هر چه زودتر شروع بعملیات بکنند ولی در ظرف یکسال یا دو سال یا سه سال ممکن نیست این کار انجام گیرد و محتاج بیک مطالعاتی است که بایستی آقایان یادداشت کنند در موقعی که شرایط بمجلس پیشنهاد می شود مذاکره بشود در حال این پیشنهاد خیلی قابل مطالعه است و باید در موقع خودش مطرح شود

رئیس رأی می گیریم در قابل توجه بودن این پیشنهاد آقایان که این پیشنهاد را قابل توجه میدانند قیام نمایند (عده قیامی قیام نمودند)

رئیس تصویب نشد در کلیات مخالفی نیست؟ (اظهاری نشد)

رئیس رأی می گیریم باین پیشنهاد که این پیشنهاد را تصویب می کنند قیام نمایند.

(اغلب قیام نمودند)

رئیس تصویب نشد

وزیر معارف - در ماده دهم قانون وزارت معارف هیئتی بعنوان هیأت مشاوره پیش بینی شده و چند وظیفه هم برای آن هیأت تعیین شده ولی متأسفانه این وظایف بطرز روشن نوشته نشده. از طرفی ماده مزبوره بفرص طرز تشکیل شورای عالی معارف نشود و از طرف دیگر وجود يك هیأت مشاوره برای وزارت معارف خیلی لازم است معیناً وزارت معارف لایحه مضمون ۹ ماده برای پیشنهاد مجلس شورای ملی تهیه نموده که هم طرز تشکیل شورای عالی معارف و هم وظایفی را که شورای عالی معارف باید در عهده داشته باشد و باید بعمل آورد در آن مصرح است که فعلاً حاضر است و تقدیم می دارم و امیدوارم زودتر بتصویب مجلس شورای ملی برسد که هیأت مزبوره تعیین شده و وظایفی که در عهده دارد بموقع اجراء بگذارد

رئیس می باید به کمیسیون وزارت معارف فرستاده شود.

پیشنهادی از طرف سی نفر از آقایان نمایندگان رسیده قرائت می شود

(آقای ندین بمضمون زیر قرائت نمودند)
 نظر باینکه نظامنامه داخلی معاینی دارد که مجلس سوم نیز متوجه و مصدق آن بوده و برای رفع معایب مذکور کمیسیونی نیز تعیین شده بونه ولی بواسطه تعطیل مجلس سوم موفقیت در اصلاح نظامنامه داخلی حاصل نشد مقتضی است که مجلس شورای ملی عطف توجه در اصلاح نظامنامه مزبوره بعمل آورد بنا بر این پیشنهاد می شود که مجلس شورای ملی به هیأت رئیسه و یا کمیسیونی مخصوص مأموریت بدهد که در نظامنامه داخلی مطالبه کرده و اصلاحات تقنینیه را راپورتا بمجلس شورای ملی تقدیم دارد.

رئیس در جلسه دیگر رأی گرفته می شود فقط برای اطلاع آقایان قرائت شد
 رقمه ایست از طرف هیئت اتحادیه تجار رسیده است بدو فرستاده شد کمیسیون هریض چون خواهش کرده اند در مجلس قرائت شود لهذا قرائت میشود
 (آقای سهام السلطان مراسم مزبور را بمضمون ذیل قرائت نمودند)
 (ساحت مقدس مجلس شورای ملی شیدا الله ارکانه)

هیئت تجار تهران بعد از آنکه یقین کردند که اگر چندی دیگر تجارت ایران با حال مالی و روانه ناطاق و تنزل برود حیات اقتصادی مملکت بطوری ضعیف و بسطوره عدم رهسپار می شود که هیچ معالج ماهر و حکیم حاذق را قوه معالجه آن نخواهد بود لهذا در صدد کشف علت و جستجوی چاره بر آمده بعد از مبالغات دقیقه و تدقیقات عمیق با ملاحظه احصائیه گذر کی کاملاً معلوم کردند همانا علت این فقر روز افزون فلاکت اقتصادی زیادی و واردات تجارتنی وقت بلکه عدم صادرات است و این نکته را کاملاً حس بلکه یقین کردند مملکتی که مطابق احصائیه گذر کی همه ساله میلیونها بلکه بیشتر از تمام ثروت تقدین آن در صورتیکه آن ثروت هم خیلی معهود و در نزد ارباب

خیرت و بصیرت بیک مقدار جزئی بیش تخمین شده است) که صادراتش باشد غیر از پرتگاه هلاکت راهی و بجز وداع حیات اقتصادی سرنوشتی نخواهد داشت و بالاخره چاره را بطوریکه ممالک پر ثروت عالم در احساس بلکه احتمال مختصر فزونی وارد است بر صادرات مملکت خود اعمال نموده اند فقط فقط از جلو گیری از ورود امتعه تجملی خارجه دیده و این نظریه را نه تنها بر تعادل صادرات بر واردات علاج منحصر بفرود دانسته بلکه برای ترقی صنایع داخلی و ایجاد کار بجهت بیکاران بیشمار مملکت عامل مؤثری فرض کرده و در زمان کابینه حضرت اشرف آقای مشیرالدوله مدظله با کمال امیدواری نتیجه نظریات خود را با صورت جامعی از اجناس غیر لازم و تفریحی که يك نسخه از آن تولیداً تقدیم می شود مستقیماً و بوسیله وزارت جلیله تجارت و مجلس شورای عالی تجارت به هیئت دولت تقدیم و اجرای فوری آنرا تقاضا و استدعا نمودند از آنجائیکه حضرت معظم الیه و اعضای کابینه شان رفع موانع ترقیات مملکتی را وجهه مهمت عالی خود قرار داده بودند و پیشنهاد تجار را عملی و قابل توجه دانسته و بهترین علاج برای جلو گیری از تهاجم سیل فقر و فاقه عمومی دیدند و صریحاً و غیره اجرای سریع آنرا دادند ولی بدبختانه قبل از اینکه داخل عملیات در این موضوع مقدس شوند کابینه ایشان مستغنی و تجار بایک دنیا اسف و بی طاقتی منتظر تشکیل هیئت دولت وطن خواه فعالی بودند حالیه که بحمد الله تعالی مجلس شورای ملی منعقد و هیأت دولتی از اشخاص مملکت دولت در تحت ریاست عنصر فعالی مثل حضرت اشرف آقای قوام السلطنه دامت شوکته مصدر کار است موقع را مقتضی دیده با کمال بی صبری در نهایت امیدواری استدعا و انتظار داریم از طرف مجلس مقدس به هیئت دولت توصیه و تأکید شود هر چه زودتر پیشنهاد معروضه عطف توجه فرموده داخل عملیات شوند و از این راه خدمت شایانی بثروت مملکت فرموده و منت بزرگی بر اهالی فقیر و پریشان ایران بگذارند زیاد جدارت است.

آقای ارباب کیخسرو (اجازه)
ارباب کیخسرو - بدیهی است هیئت تجار که این پیشنهاد را کرده اند فی الواقع این پیشنهاد بر ضرر خودشان است و نقطه نظرشان بمنافع عمومی داده است.

این همان مسئله ایست که بنده در موقع معاهده چنین متذکر شدم و عرض کردم باب تقنینات باید بسته شود نه اینکه باز شود فعلاً هم بخواهیم از مقام محترم ریاست مجلس سؤال کنم که از خواندن این عریضه که مجلس شورای ملی چه قصدی دارند و در این خصوص چه نظریه اتخاذ فرموده اند و مجلس چه قسم اقدامی خواهد کرد بدبختانه ما باینکه سالیانست وزارت تجارت داریم فقط به چیزیکه وجه نداشته يك اداره صحیحی بوده است که در امور تجارتنی در مواقع لازمه نظریاتی اتخاذ کند اگر نظرشان این باشد که بوزارت تجارت ارجاع بفرمایند بنده نمی دانم در وزارت تجارت کدام اداره عملی موجود است که بتواند در این باب نظری اتخاذ کند و بتواند از این مقصود مالی که تجار

پیشنهاد کرده اند نتیجه بگیرد و بیش از این بدست خودمان ضرر وارد نکنیم همین قسم که نوشته اند صادرات نداریم وارداتمان زیاد است ولی فراموش کرده اند که یک قسمت از صادرات را بنویسند و بدبختانه آن قسمت بضرر مملکت است که متصل از سرحدات مملکت خارج میشود و بدانند آیا کسی در صدد هست از این مسئله جلو گیری کند؟ در خاتمه عرض میکنم که مقصود بنده این بود که مجلس شورای ملی يك نظر عملی اتخاذ کنند که در واقع مقصود تجار حاصل بشود و اگر ریاست محترم مجلس هم يك نظر خاص اتخاذ فرموده اند استدعا دارم بفرمایند

رئیس - این رقمه که آقایان تجار تقدیم کرده بودند يك صورتی هم از مال التجار هائی که به عقیده آنها باید فدفن شود بآن ضمیمه نموده بودند این رقمه مراجعه شده که کمیسیون تجارت مجلس بعد بوزارت تجارت نوشته شد وزارت تجارت شرحی مینویسد که اخیراً کمیسیونی در وزارت مالیه تشکیل شد و از طرف وزارت تجارت هم عده در آن کمیسیون بوده اند و صورتی نوشته ارسال نموده اند صورتی که از طرف وزارت تجارت رسیده جامع تر است ولی صورتی که هیئت تجار نوشته اند راجع به اجناس تجملی است در هر صورت عقیده بنده این است که این رقمه و صورتی که تجار نوشته اند با صورت وزارت تجارت به کمیسیون تجارت هیئت تجار چند نفر نماینده بفرستند از آنکه حاضر شدند مذاکرات لازمه نموده بعد نظریه خود را بمجلس شورای ملی تقدیم دارند (جمعی گفتند صحیح است)

رئیس - گمان میکنم در این خصوص مذاکرات کافی باشد (گفتند صحیح است)
 بعد از ختم جلسه باید آقایان دو کمیسیون انتخاب بفرمایند یکی کمیسیون شش نفری برای تعیین طرز رسیدگی به عملیات دوره فترت و دیگری برای تجدید نظر در قانون انتخابات کمیسیون تحقیقی هم که برای انتخابات غار و فشاویه تعیین شده بود چون مخبر آن کمیسیون استعفاء نموده باید کمیسیون تشکیل شود و مخبر جدیدی تعیین نماید جلسه آتی هم روز شنبه چهارم قوس دوساعت بفرود دستور آنها اگر مخالفی نباشد ادای مراسم تعلیف از طرف بعضی از آقایان و کلاه دستور در عهد نامه ایران و افغانستان خواهد بود.

مؤتمن السلطنه - استدعا میکنم مقرر فرمائید آقایان در ساعتی که مقرر میشود تشریف بیاورند مجلس دوساعت از شب گذشته ختم شد

جلسه ۴۴
صورت مشروح مجلس یوم سه شنبه بیست و هشتم ربیع الآخر مطابق هفتم قوس ۱۳۰۰

مجلس يك ساعت قبل از غروب در تحت ریاست آقای مؤتمن الملک تشکیل گردید.
 (صورت مجلس یوم سه شنبه سی ام عقرب را به آقای ندین قرائت)
رئیس - آقای غضنفرخان با اجازه غایب بوده اشتباهاً بی اجازه نوشته شده است آقای آقا سید یعقوب (اجازه)
آقا سید یعقوب - کمیسیون هریض و مرخصی